

novembra 1872. deželnemu odboru, v katerem je govor o obéh šolah: „Reservirt sind die Gründungsbeiträge für die Ackerbauschule in Unterkrain und für die Obst- und Weinbauschule in Slap, zusammen mit 8000 fl., rücksichtlich deren Se. Excellenz der Herr Ackerbauminister eine bestimmte Antwort zu erhalten wünscht, ob dieselben noch in diesem Jahre werden in Anspruch genommen werden oder nicht.“ Če ne bomo tedaj začeli te šole zdaj, za katero nam je grof Lanthieri brezplačno že 1869. leta ponudil grajščino Slap, zgubimo vladno podporo. Le čuditi se tedaj moram, kako se le od kake strani morejo ovire delati tej šoli. Velikodušnega domoljuba imamo v Vipavi, ki ga pa doslé nismo našli na Dolenskem, kakor je gospod grof Barbo dobro rekel; on nam ponuja zastojnjo šolo; — soseske, pripoznavši potrebo šole hočejo same sebi prostovoljno davke naložiti; — ministerstvo samo je izreklo takrat, ko se mu je šolski načrt poslal, da dovoli 3000 gold. za ustanovitev, in potem skozi 5 let še 2000 gold. zraven. Vse to imamo pred seboj — in vi hočete prestopiti na dnevni red „zur Tagesordnung“, to je, šolo zavreči! (Veselost, čujte!) Ali bi naša dežela res morala tako strašno nesrečna biti, da, kedar gré za živo potrebno in dobro napravo, bi mi prestopali „zur Tagesordnung“! (Veselost.) Prežalostno res je to, da vselej, kedar se za potrebne šole bojujemo, zmirom na tej strani (na desni) največo opozicijo najdemo. Koliko sem jaz trpel zavoljo živinozdravniške šole! Dvajset let že obstoji, in hvala bodi Bogu, da imamo zdaj kovače po deželi, kateri morejo tudi pri živini, kedar bolezen čez njo pride, pomagati. (Kromer: ist ja nicht wahr! saj ni res, na levi: oho! oho! veselost.) Gospôda moja, jaz vam pa rečem: to je prav res! (Kromer: ich weiß, wie diese Kurfürstentum aussehen! — jaz vem, kakošni so ti kovači!) Taki so ti kovači, da — če, gosp. Kromer! kaj držite na oficirje — vam povem, da celó najvišji oficirji — generali v Ljubljani dajejo svoje konje v naši šoli podkovati. (Dobro! čujte!)

To, kar je gosp. vitez dr. Savinšek ugovarjal: ali bode ministerstvo to, kar je privolilo, tudi res dalo, dokazal sem ravno pred; vsaj zdaj hoče vedeti to, ali bomo vzeli denar ali ne.

Kar se je ugovarjalo, da so stroški celó prenizko preračunjeni, to sta častita gospoda Grabrijan in Kozler temeljito razložila, — dokazala sta, da je poslopje v prav dobrem stanu, da je zemlja obdelana in da je grof imel celó izvedenca iz Klosterneuburga na Slapu. Tedaj ni res, da je Slap zanemarjen. Stroški pa so v enketni komisiji načrtani tako, kakor so Vipavski izvedenci sami govorili; — to je načrt izvedencev, in če bi tudi nekoliko premajhni bili, vsaj nam je gosp. dekan Grabrijan povedal, koliko Slap nese, koliko vina se ondi prideljuje. Če se le 150 veder vina pridelala in če računimo vedro na 5 do 10 gold., je to že nekaj prihodkov; pa so še tudi drugi pridelki zraven.

Kar se tiče vprašanja: „ob die 6000 fl. pupillarmäßig gesichert werden können“ ali ne? le to povem gosp. Kromerju, da se že ta stvar kake 3 leta obravnava, in to izvira iz prav tiste previdnosti, ktera se ravno danes zahteva. Na tem posestvu, še predno je sedanji lastnik posestvo prevzel, je bilo več dolgov, in mi se nismo popred spustiti mogli v ustanovitev te šole, dokler se ni več intabulativ izbrisalo. Ti so se zbrisali zdaj, razen enega, po zagotovitvi gospoda kuratorja.

Kmetijska družba se je o tej zadevi posvetovala zadnji pot 9. julija 1872. leta in takrat je bilo samo še 6000 gold. intabuliranih; ako jih dežela prevzame, nima ž njimi nobene nevarnosti ne. Gospod kurator v svojem pismu od 9. junija 1872. leta med drugimi piše: „Wird nun die Post sub 2 vom Landesfonde per cessionem

übernommen, so kann die Löschung des Cautionsinstrumentes von 6000 fl. veranlaßt werden, da die Cessionsvaluta zur Deckung der Cautionssumme verwendet werden wird“, in dalje: „Unter diesen Modalitäten könnte die gedachte Schule im kommenden Herbst vielleicht doch schon beginnen.“

Gospod Kromer pravi: „Das Gut Slap ist 3000 fl. werth“. Gospod Grabrijan je pred vse drugo povedal, koliko je posestvo vredno. Meni je le to dobro znano, da je bil Slap po gosp. dr. Orel-u že pred nekimi leti na blizo 13.000 gold. sodnijski cenjen. (Veselost.)

Da le za 30 let naprej šolo ustanovimo, tudi to dela nasprotnikom posebno veliko strahú; al gospôda moja! če smo le za 30 let dobro reč ustanovili, mislim, da moramo zadovoljni biti, posebno na tak način, ki deželi tako malo stroškov prizadene. Zakaj bi se pa ta šola ne imenovala deželna šola, tega celó ne morem razumeti. Deželno šolo jo imenujemo zato, ker jo dežela podpira; kakor smo tudi gozdarsko šolo imenovali deželno, tako z isto pravico tudi to.

Druzega mislim ni treba več dodajati, kakor samo še to, da, če premislimo nasprotstvo proti ustanovitvi te šole, morebiti zajca za kakim drugim grmom najdemo; morebiti je grm ta, da zopet slovenska šola je marsikomu trn v peti! (Veselost.)

S tem, mislim, da sem poglobitve stvari razjasnil; posebno pa to želim, da sem gospode iz Dolenskega prepričal, da Slapska šola je zdaj na vrsti, za katero je denar in vse pripravljeno; stvar se že vleče dosti dolgo, od 1869. leta; za Dolensko šolo pa moramo še le kakega grofa Lanthieri-a iskati, in če se nam posreči, da ga dobimo, Dolenska več dobí kakor Vipava. (Živa pohvala.)“ —

Pri glasovanju pade Kromerjev nasvêt, isto tako nasvêt Kramaričev in Savinšekov. Predlog finančnega odseka pa obveljá popolnoma.

Politične stvari.

Dr. Toman o direktnih volitvah.

Že leta 1868. in 1869. so najbolj zagrizeni centralisti nameravali zoper svojo lastno decembersko ustavo vpeljati direktne volitve in tako ustavolomci postati. Ko bi ne bili dr. Herbst, dr. Brestl in drugi se zoperstavili temu ustavolomu (Verfassungsbruch), bili bi zagrizenci tako napeli vse sile kakor danes za direktne volitve, ko ta koterija iz vseh kotov policijo na pomoč kliče, da ne bi se motila v svojem protustavnem početju.

Tudi v deželnem zboru Kranjskem so že leta 1868., še bolj pa leta 1869. bile na dnevnem redu, in v seji 11. oktobra 1869. je nepozabljivi naš Toman na ostro sito djal direktne volitve ter dokazal, da so ustavoverci pravi Saturni, ki žro svoje lastne otroke.

Dajmo, da dr. Toman dotični kliki pové, kar jej gré.

„Že lansko leto — pravi — smo imeli predlog na direktne volitve, in po opravnem redu bi moral se ta predlog, ako bi ga bil deželni zbor v posvet hotel vzeti, kakemu odseku izročiti; al deželni zbor ni tega storil in je s tem izrekel, da on o tej stvari še govoriti neče. Če je bilo to ravnanje tiho, bilo je vendar jako glasno, da deželni zbor direktnih volitev neče, ker bi ž njimi sam sebe pokopal.“

Direktne volitve so zoper ustavo deželno, in deželni poslanec vsak moral bi živ protest zoper nje izreči, in ko bi državni zbor tudi sklenil, da se voli direktno v državni zbor, vsak poslanec v državnem zboru bi moral tisti trenutek se odpovedati

zboru, v katerem bi se smrt Kranjskega deželnega zbora sklenila. (Živa pohvala.)

To, gospôda moja, je važna stvar, najvažnejša, kar smo jih dozdej imeli, in liberalni motivi, ki jih je gosp. pl. dr. Kaltenegger za direktne volitve naštel, naravnost kažejo, da je centralizacija edino vodilo temu nasvetu.

Gosp. dr. pl. Kaltenegger je rekel za opravičenje svojega predloga sledeče: „s tem se bode ustavna zavest krepčala, ustavno življenje budilo“. Ako se ljudstvo vdeleži volitve v državni zbor, bode se ljudstvo bolj zavedalo, — zna biti, da „verfassungsfreundlich“ postane.

Gospôda moja, „ustava“ je različna. Konstitucionalni smo tudi mi; al mi ustavo, kakoršna mora se v Avstriji ustvariti, da bode na srečo narodom, drugače ko gospodje na uni strani razumemo.

Oktoberska diploma je temelj, je podlaga, je izvir konstitucionalnega življenja v Avstriji; v oktoberski diplomii se je presvitli cesar podal pravice, sam postave dajati in rekel, da hoče jih s posamesnimi deželnimi zbori — tam ne stoji, z „državnim zborom“ — dajati. Tam je le veči ali širji državni zbor postavljen za ista opravila, ktera deloma danes delegacije opravljajo, in ožiza neogerske dežele zaradi enakih zadev, pa v enega in drugega imajo pošiljati poslance deželni zbori tako, da le posrednje obstoji državni zbor, in to je naravno. Tedaj je v tem rečeno, da izvira postavodajstvo iz deželnih zborov zato, ker je premilostljivi cesar ga razdelil med seboj in med deželnimi zbori, in postavodajstvo v državnem zboru nič drugega ni, kakor preneseno od deželnih zborov. Deželni zbori so tedaj vir „konstitucionalnega“ postavodajstva v Avstriji. Tako razumemo mi ustavo našo in te se držimo, in Vi (k levici), ki pravite, da se ustave ne sme nobeden dotakniti, sami podkopujete svojo ljubljeno ustavo; to nam je prav, al tega ne pripustimo, da hočete podreti temelj avstrijskega postavodajstva, največo pravico deželnih zborov, da oni sami imajo izvirno pravico postave dajati in jo posredno v državnem zboru izpolnjevati. (Živa pohvala.)

V tem leži že največa razlika med nami in vami, da mi direktne volitve zametujemo, ker bi potem naša deželna ustava dejansko le šablona postala. (Dobro!)

Gospod dr. Kaltenegger pravi, da direktne volitve ne kratijo deželne avtonomije; dobro je — pravi — da je neka meja za avtonomijo, čez mejo pa hoditi je nevarno in čez mejo neče on tej avtonomiji pritrđiti. Gospod dr. pl. Kaltenegger pa ni na tanko načrtal te meje, bodi-si, da je izreči hotel to rekoč: da je decemberska ustava tista meja. Ako je pa ona tista meja, moram gospodu dr. Kalteneggerju opomniti, da v *decemberski ustavi nič ne stoji o direktnih volitvah*. Vendar pa on hoče zdaj na enkrat ustavo toliko predrugačiti, da bi manj avtonomije dali deželnim zborom. Iz tega se vidi, kaj je našim nasprotnikom avtonomija in kaj meja avtonomije. Vidi se, da je pravica deželna v nevarnosti, po kateri ima deželni zbor pravico, v državni zbor voliti poslance; zato moram odkritosrčno reči, da upam, da deželni zbor bode vedel odbijati take napade, kajti očitno je, da *centralistična stranka je nastavila sekiro na deбло, na korenino našega deželnega avtonomnega drevesa*. (Pohvala.) Tako pride mnenje, če se objektivno drži, tistih gospodov na svetlo, kateri direktne volitve zdaj zagovarjajo!

Gosp. dr. pl. Kaltenegger je dalje rekel, da je nekaka nezadovoljnost v ljudstvu, da ne voli direktno! Gospôda moja, jaz nisem slišal nobenih takih pritožeb, pritožbe ljudstva pa sem slišal, da ima veliko

preveč voliti. Ne da bi jaz to šaljivo rekel, nego mislim, da ljudje zaupajo svojemu deželnemu zboru; ako volijo naši ljudje, dobro pomislijo, in tako so naše dvakrat v deželni zbor volili. To je pokazalo ljudstvo, da ono vé, kam in zakaj voli. In če ravno takrat se je slišalo iz ust več nasprotnikov, naj nas nič več ne voli, je ljudstvo vendar skazalo zopet svojemu razpuščenemu deželnemu zboru zaupanje, ter ga vnovič volilo. Al če bi ne bile tačas volitve v deželni zbor, ampak v državni zbor, bi se naše ljudstvo ne bilo takrat vdeležilo volitve. (Istina, prav res!) — To je spričalo, kaka zveza je med narodnimi zastopniki in med našim ljudstvom, in da narod stoji zvesto do deželne avtonomije. To pa dokazuje, da je le malo ljudstev tako umnih, kakor je naše slovensko. Meni se zdi, kar nemško avstrijsko ljudstvo zadeva, da to vse na komando dela, pošilja prošnje zoper konkordat in podpisuje prošnje za direktne volitve, in tako naprej vse na komando. Naše ljudstvo pa, čeravno je zavest konstitucionalna v njem, ni zahtevalo direktnih volitev v državni zbor, njemu gotovo ni za to, da bi se deželni zbori odstranili in da bi se v državni zbor potopili, ampak ono želi, da se avtonomija deželne zborove povekša; da, ta zavest je v našem ljudstvu. To je gotovo in prepričani ste lahko, da, od kar se v slovenskem jeziku tukaj govori, vse hrepeneče po razpravah sega, jih dobro poslušajo ali pazljivo prebira, na drugi strani pa s tem ni zadovoljno, kar se v državnem zboru govori in godi.

Gosp. dr. Kaltenegger je rekel, da je treba, da se volijo neposredno državni poslanci zaradi tega, da v dotiki ostanejo z volilci in da ti morejo zvedeti, kako so volilci zadovoljni z njimi. Gosp. dr. Kaltenegger je mislil na to, da ljudstvo zna enemu po zaupnici, drugemu pa po nezaupnici svoje misli in želje izreči. To se pa tudi lahko stori pri posrednjih volitvah, kajti vsak poslanec je voljen v deželni zbor od volilcev posamesnih. Iz tega vzroka ni treba zahtevati neposredne volitve. Sicer se pa želje dandanašnji tudi lahko izjavijo po časnikih. In tako tudi znamo slučaje v naši deželi, da se je po časnikih nezaupnica od volilcev izrekla kakemu poslancu, ali to ga ni premaknilo in ne spreobrnilo. (Veselost, pohvala.) Kajti so tudi taki poslanci, naj bodo voljeni direktno ali indirektno, ki ostanejo tudi po nezaupnici na svojem mestu in se ne brigajo več za volilce. Kako da se poslanec obnaša, koliko se na nezaupnice ozira ali ne, to odvisi od tega, kakor je kdo izrejen, kakor je značajan, ali ima čisto in dobro ali kosmato vest. (Smeh, živa pohvala.)

Nadalje pravi gospod dr. Kaltenegger, da je neobhodno potreba, da bi mi direktne volitve vpeljali zaradi enakoličnosti z ogerskimi deželami. Gospôda moja, zopet je vrag pëto pokazal. Da, gospôda moja, ravno tako bi se godilo nam Slovanom, ako direktne volitve vpeljemo, ravno tako, *kakor se godi Srbom, Romanom, Slovakom, Hrvatom in Nemcem v ogerskih deželah*. (Živa pohvala, res je!) Tam kraljujejo Magjari, tu pa bi kraljevali Nemci, tako bi mi sami sebe v smrt obsodili. (Pohvala.) Gospodje, ne pričakujte, da boste tako lahko to vojsko izpeljali! Ta vojska, ktero ste zdaj z besedami začeli, zna na drugo pot pripeljati našo ustavo, in tega bodo tisti krivi, ki so sekiro na dobro vkoreninjeno drevo, na deželno ustavo, postavili. Temu pa se bomo kot Avstrijanci ustavili s pomočjo dobro vkoreninjene deželne ustave, drugič z oktobersko diplomii in tretjič z zavestjo vseh avstrijskih narodov, ki se ponemčiti ne dadó. (Pohvala.)

Gospod dr. Kaltenegger pravi dalje, dajte državnemu zboru, kar je državnega, dajte deželnim

zborom, kar je deželnega. — Na to odgovorim: Avstrijska država obstoji iz več posameznih kraljevin in dežel, ki se niso nikdar v eno državno telo vtopile. Po tej avstrijski naravi je tudi oktoberska diploma, kakor sem popred razložil, dala pravico postavodajstva deželam, in le za občne stvari posrednje državnemu zboru. To je načelo, pravilo, po katerem se mora soditi, kaj da spada v državni in kaj v deželni zbor. Na tej poti pa ne pridemo do direktnih volitev, temveč po pravici trdimo, da le deželni zbori imajo pošiljati poslance v državni — posrednji zbor.

Gospod dr. Kaltenegger hoče direktne volitve dalje iz občnih državljskih pravic izvijati. Jaz se sopeset sklicujem na to, kar sem poprej od oktoberske diplome rekel. Vrh tega pa vprašam: ali nima vse ljudstvo pravico „voliti“, čeravno voli le v deželni zbor in posrednje po svojih poslancih v državni zbor. Če je še kaj pomanjkljivega o tem, moramo le razširiti pravico „voljenja“, česar mi tudi želimo, al pri naših nasprotnikih ne najdemo podpore, kakor bi bilo misliti in bi bilo dosledno, če govoré o državljskih pravicah, o neomejeni volilni pravici (allgemeines Stimmrecht), kakor je govoril gosp. dr. Kaltenegger.

Kar je še dalje gospod Kaltenegger rekel od malih reči, da zdaj poslanec ne more shajati več s poslom, da ne morejo ob enem zborovati državni in deželni zbori, to je bolj postransko, kar nima nobene take veljave, da bi se o tem dalje govorilo in tako se čas tratil.

Al naposled je vendar treba še ogledati motiv za direktne volitve, še pogledati in ozirati se na to — ker to v zvezi stoji — kako naša zdanja vlada o tem misli. Kakor so časniki pripovedovali, in mislim, da je to res, hoče vlada pri direktnih volitvah ohraniti obstoječe grupe, in liberalci, ki so hoteli te grupe odpraviti, so se vstrašili tega liberalizma ministerskega. (Veselost.) In spet je vrag pèto pokazal, mi vidimo iz tega, da gre prav za prav za kaj družega, kakor za „liberalne“ ideje. *Direktne volitve gredó na to, da bi se deželni zbori spodkopali.* Kteremu to ni jasno, da, ako se enkrat direktne volitve vpeljajo, da se državni zbor po direktnih volitvah ustroji — in to sem slišal iz ust ministra, očeta direktnih volitev, kterega nočem imenovati — bodo deželni zbori pred ali potlej onemogli; ta naj zapusti zbor, naj zapusti politično pot, ta naj vzame bukve pod pazduho in naj gré! (Veselost, živahna pohvala.) Nam ni mogoče tega raztolmačiti niti nas za to obvezeti, da bi mi sebi na zgubo pomagali, deželni zbor zatreti, da bi mi pustili v središču vladati parlamentu čez nas, kjer bi Nemci sklepali na pogin drugih narodov. Vsak nas, gospóda moja, ima toliko sočutja, toliko rodoljubja do našega naroda, da ne damo, da bi politično zginil; mi imamo toliko ljubezni do Avstrije, da jo svarimo, da, ako to izpelje, *se bode nezadovoljnost narodov širila, in ne bode več srečna Avstrija.* (Dobro.) Mi imamo dolžnost braniti ustavo deželnega zbora, vsaj smo obljubili, da hočemo jej zvesti ostati; ko bi jo mi od sebe vrgli, bili bi nehvaležni sinovi svojega očeta, deželnega zbora.

To pa rečem, da prememba državne ustave je važna stvar, al popolnoma se mora zgoditi. Cela ustava mora biti pregledana od vseh narodov, da se vsi zedinijo, ne pa, da se hočejo vpeljati direktne volitve in še to zatreti, kar je „avtonomije“ v naši ustavi. Čas je drag. Ako se samo s Čehi ne složi država, je velika nevarnost za Avstrijo. Ker pa ta stranka vendar tega ni zahtevala, se kaže očitno, da hoče vendar le še naravnost dalje centralizirati kakor do zdaj.

Tako je, dragi gospodje, ki hočete direktne volitve.

Mene pri tem le veseli, da vi, ki ste prestopili mejo, ste s tem izrekli, da se ima ustava preurediti, in bode se tudi premenila, a pa ne po vaši volji, ako bode čas ugodnejši, ker nam gre za Avstrijo. Ako pa na zadnje Vi zmagate, nastopila bode centralizacija in germanizacija. *Če pa smo mi Slovani vojsko zgubili in vi jo dobili, jo je zgubila z nami tudi Avstrija, — al Slovanstvo — ne!* (Dolgotrajna gromeča pohvala.)

Mnogovrstne novice.

* *Čudna je res letošnja zima.* V Lincu (gornje Avstrije) je 25. dne januarija pri 12 stopinjah gorkote deževalo s točo. — V Iselski dolini v Tirolih so pa vrh snegá našli toliko deževnih črvov (glist), kakor sicer po toplem poletinskem dežji na mokrih zemljiščih.

* *Draga živinska klaja.* V Hörbrancu na Vorarlberškem je unidan nek kmet sicer zdravo in ješčó krave, katero je po svojem očetu podedoval in dve leti imel, prodal mesarju, ki jo je zaklal in v avbici (3. želodcu) našel 30 srebrenih dvajsetic in pa en cekin. Oče tega kmeta ali pa sin sam morala sta pač imeti srebra in zlata kakor smeti.

Naši dopisi.

Iz Gorice 2. febr. — Zadnjikrat sem pisal, da se poravnava razpor v tukajšnji čitalnici; danes imam naznaniti, da je poravnana. Jez želim, da bi bil slab prorok dopisnik „Narodov“, kateri v št. 25. piše: „... da se (mlada stranka) ne bo mogla z efemernim mirom jako ponášati...“ Isti dopisnik imenuje poravnavo zidano „na peščena tla“. No, za zdaj imejmo njegovo sodbo za — njegovo in glejmo, da vsaj na neutralnem čitalničnem prostoru mir ohranimo. Če se to posreči, bomo videli, kaj dobodemo še za nameček. — Tudi še drugde — slišim — da so sinoči spravo obhajali. Izmed pevskega zbora v „Concordiji“ (tukajšnjem nemškem zabavnem društvu) se je bil pred letom ali kaj več, odcepil en del pevcev in napravil poseben „Sängerbund“, kateri si je rekrutoval udov neki tudi izmed slovenskih „moči“.* Sinoči sta se oba zbora, stari „Concordia“ in oni odcepljenec spravila in spravo z večerjo pri „ogerski kroni“ slavila. Sprava, „concordia“ — to ste lepi imeni — ki bi lahko tudi še kterega „naših“ očarali, kakor tega, pa tega že so. Podredni nameni, kakor so na priliko naši tesnosrčni narodni, morajo služiti višim uzorom liberalizma. V viših prostorih političkega ozračja je tista „höhere Einheit“, tista harmonija, ktere mi ubozi samo narodnjaki-pritlikovci vedno pogrešati moramo. Z očitnim oficioznim nemškutarenjem pri nas ne gre, zato je treba pošast slovenstva od strani prijeti. Če je res, da se sploh okrajci tikajo, tikajo se tudi neki naši narodnjaški okrajci z ustavaško nemškimi in — evo, zedinjenje, evo naravno prijateljstvo! To nič ne dé, da vidimo in slišimo včasih kak navidezen udarec drugih proti drugim. To je le nedolžno božanje. V glavni stvari so edini. Prosit! — V papirnici v Podgori se je zgodila včeraj grozna nesreča. En delavec se je preveč približal mašini, kolo ga je zgrabilo in raztrgalo. To je menda že druga taka nesreča v tisti fabriki.

Iz Trsta 1. sveč. — Živinska kuga črnica, ktera je v naši okolici zeló razsajala, je do dobrega ugasnila, a ne tako kozice, za kterimi še vedno bolehajo in mró

*) Zakaj ne? Vsaj umetnost je kozmopolitična.